

İŞÇİ SINIFININ DEĞİŞEN YAPISI VE ULUSLAR ARASI SENDİKAL HAREKET

Alpaslan SAVAŞ

Makine Müh.

Birleşik Metal-İş Örgütlenme Uzmanı

Kriz

1970’den Günümüze İşçi Sınıfının Yapısı (Ne Değişti?)

Emek Süreçlerinde Liberalizasyon, Esnekleşme

Proleterleşme Süreci

Uluslar arası Sendikal Hareketin Krizi

Sınıf Sendikacılığı

İşçi sınıfının değişen yapısı, genellikle üretim sürecinde yaşanan gelişmeler ve bunun emek süreçlerine yansımaları temelinde ele alınagelmıştır. Taylorizm, fordizm, post-fordizm gibi kavramlar, üretim süreçlerinden hareketle emek süreçlerindeki değişimleri açıklamakta, buradan da işçi sınıfının yapısındaki değişimlere ulaşılmaya çalışılmaktadır.

Bu yaklaşım 1970’lerden bugüne kadar yaşanan değişimi şöyle ifade eder: II.Savaş sonrası kapitalizmin lokomotif sektörlerinde üretim sürecinin önemli bileşeni, “bant” sistemi olmuştur. Fabrikalarda bant sistemine dayalı kitlesel üretim gerçekleştirilmiştir. Fordizm olarak ifade edilen bu sistemde standartlaştırılmış malların özelleştirilmiş makineler ile üretimi gerçekleştirilmiştir. Kitlesel üretim, üretim maliyetlerinde önemli düşüş sağlamıştır. Ancak piyasalarda yaşanmaya başlayan talep dalgalanmaları

fordist birikim rejimini ciddi bir bunalımın içine sokmuştur. Artık kitlesel üretim ihtiyaca karşılık verememektedir. Ve sonuçta standart malların kitlesel üretimi yerini özelleşmiş malların daha küçük ölçeklerde/birimlerde üretilmesi almıştır. Yaşanan teknolojik gelişmeler de bu süreci ivmelendirmiş, özellikle mikro-elektronik teknolojileri üretim süreçlerine dahil olmuştur. Böylece, bir bütün olarak üretim süreci "esnekleşmiş"tir. Artık fordizmden değil postfordizmden bahsetmek anlamlıdır. Fordizmdaki parçalara bölünmüş işleri yapan vasıfsız işçinin yerini, postfordizmde, çok yönlü vasıflı işçi almıştır. Kafa emeği ön plana çıkmış, kol emeği üretim sürecindeki ağırlığını yitirmiştir.

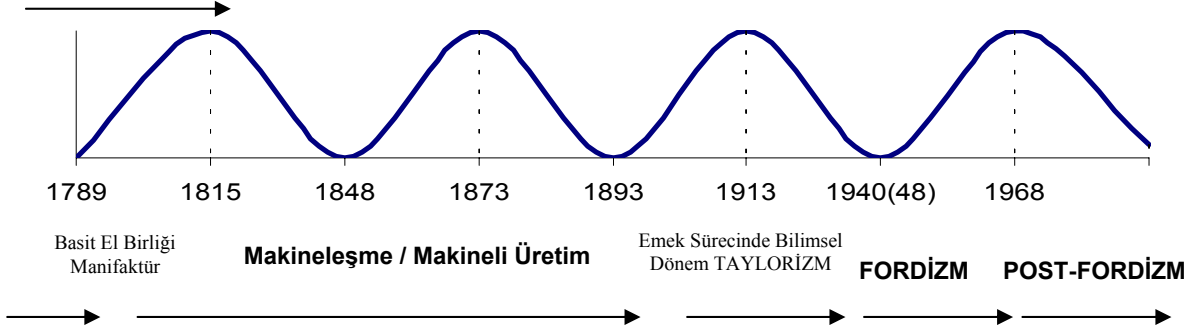
Hareket noktası için kolaylaştırıcı olmakla birlikte bu yaklaşım konuyu açıklamada kimi önemli eksiklikleri barındırıyor. Birincisi, yaklaşımın teknolojinin tarafsızlığı ve gelişiminin doğrusal olduğu kabulüne uygun olmasıdır. "Bilim bulur, sanayi uygular, insanlar uyar" şeklinde formüle edilebilecek olan bu kabul, diyalektikten ve tarih bilincinden uzaktır. İkincisi, dünya kapitalizminin bunalım dinamiklerinin bu yaklaşımda geri planda kalmasıdır. İşçi sınıfının değişen yapısı, bütünsel bir sistem olarak kapitalizmin temel yasaları ve özellikle temel çelişkileri, kriz olgusu, ideolojik alanlar, siyaset ve sınıf mücadelelerinden bağımsız düşünülmemelidir.

Kriz! 🌐

"Kâr kapitalist sistemin kalp atışıdır, kâr oranının düşme eğilimi doğuştan gelen kalp hastalığı, bunalım ise kalp krizi" (Shaikh, 1985).

Kapitalist üretim biçiminin evrensel mantığı meta üretimine dayanır. Meta üretiminde asıl olan kullanım değeri değil, değişim değeridir. Yani üretim kâr amaçlıdır. Kapitalist üretimin evrensel mantığına uygun olarak kâr oranlarının düşme eğilimi kapitalizmi krizler rejimi yapar. Kapitalizmin krizleri bir başka yazının konusu olabilecek ölçüde geniş olmakla birlikte burada krizler ile emek süreçlerindeki değişimler arasındaki ilişkiye değinilerek geçilecektir.

Şekil-1

I.Sanayi Devrimi

- 18. yy. Ortalarından itibaren İngiltere
- 19. yy. Diğer Avrupa ülkeleri
- 1770'ler: Watt-Buharlı Makine
- Demir Kullanımı-Ergitme Fırınları
- Ağır Sanayinin gelişimi
- 1805'ler: Dokuma Tezgahı
- 1825'ler Demiryolları Ağı

II.Sanayi Devrimi

- Elektrik
- Petrol
- Çelik Alanlarında atılım
- Emperyalist Çekişme
- ABD'nin yükselişi
- İngiltere'nin Hegemonyasının sonu

Mandel'in "uzun dalgalar" kuramı, kapitalizmin dönemsel krizlerini açıklar. Kapitalizmin dönemsel kriz/bunalımlarını açıklayan kuram, aslında sermaye birikim kuramıdır. Kâr oranlarının düştüğü ve böylece sermaye birikiminin istikrarının bozulduğu dönemlere projeksiyon yapan Mandel, tarihsel dönemleri ile bu kriz süreçlerini açıklamıştır. (şekil-1)

Grafiğin yukarıya doğru hareket ettiği tarihsel süreç "genişleyen uzun dalgaları", aşağıya doğru yönü ise "depresif uzun dalgaları" ifade etmektedir.

Kapitalizmin krizleri ile üretim süreçlerindeki değişimler iç içedir. Manifaktür sonrası makineli üretime geçiş, II.Savaş sonrası fordizmin genişleyen uzun dalga ile birlikte gerçekleşmesi elbette bir rastlantı değildir. Sanayi devrimleri, teknolojik yenilenmeler, kapitalist sermaye birikiminde bozulan ya da süren istikrar, emek süreçlerinde yaşanan dönüşümler bir bütünsellik taşır.

Şöyle ki; genişleyici bir uzun dalganın büyük bölümü sırasında ortalama kâr oranı yüksek olduğunda emek örgütlenişini köklü olarak değiştirme dürtüsü daha az acildir. Bu dürtü kapitalizmde bir eğilim olarak sürekli vardır. Bu dönemde, yapılan dev sermaye yatırımları amorti edilmek ve değerlendirilmek durumundadır. Buna karşın depresif uzun dalganın büyük bölümünde ortalama kâr oranları düşük düzeydedir ve sermaye artık bu oranı yükseltmek için güçlü bir istek duyar. Ancak bu, tek başına mevcut emek sürecini yoğunlaştırarak olmaz, daha ötesinde emek sürecinde derinlemesine bir değişiklik gerekir (Mandel, 1991).

Burada önemli bir husus daha var; depresif ya da genişleyen uzun dalgalar boyunca yaşanan dönüşümlerin yalnızca kapitalist üretim tarzının iç hareket yasaları ile (bir başka ifadeyle iktisadi nedenlerle) gerçekleşmemesidir. Dönüşümler yalnızca sermayenin nesnel ihtiyaçları tarafından belirlenmemektedir. Aynı zamanda öznel (ya da dışsal) faktörler de bu dönüşümleri doğrudan etkiler. Zira dönüşümler işçi sınıfının

direnciyle karşılaşır. Bu direnç işçi sınıfının niceliği, sendikalaşma düzeyi, siyasi örgütlülüğü, egemen ideoloji karşısında özerklik derecesi vb. gibi birçok parametre ile ortaya çıkar. Direncin boyutu ise dönüşümün yönünü belirler.

Kısacası emek süreçlerinde yaşanan dönüşümler sınıf mücadelesinin boyutlarından bağımsız değildir.

1970'DEN GÜNÜMÜZE İŞÇİ SINIFININ YAPISI (NE DEĞİŞTİ?)

Neo-liberalizmin efendiliği 🌐

1970'li yıllar uluslararası kapitalist sistemin sermaye birikiminin istikrarının bozulduğu yıllar olarak bilinir. Bozulan istikrarın günümüze dek sürdüğü genel kabul görmektedir. Uluslararası kapitalist sistem bu son bunalımından henüz çıkabilmiş değildir.

Ancak bir dizi yenileşme bugüne dek sürüyor. Kapitalizmin krizine ürettiği yanıtlardan ilki Keynesci politikaların terki oldu. Sosyal refah devleti anlayışı yerini neo-liberal politikalar aldı. Başta ABD ve İngiltere olmak üzere hızlı bir özelleştirme sürecinin içine girildi. Buna koşut olarak sosyal politikalar rafa kaldırıldı. İşgücü piyasalarında reformlar gerçekleştirildi. İşsizlik sigortası ödeneklerinin azaltılması, işsizlik ödeneklerinden yararlanma şartlarının zorlaştırılması, asgari ücretin düşürülmesi ya da gruplara göre düzenlenmesi, erken emeklilik ve malullük yardımlarından yararlanma imkanlarının zorlaştırılması ile işgücü piyasaları daha da liberalleştirildi.

Özelleştirmeler ile kamu kesimindeki istihdam giderek daraldı. 1999 yılında OECD ülkeleri genelinde kamu istihdamı %21 düzeyine kadar düşmüştü (ILO, 1999). Özelleştirmeler, II.Savaş sonrası ağırlıklı olarak kamu sektörüne yaslanmış sendikal örgütlülüğü de önemli ölçüde etkiledi. İngiltere'de 1979-1994 yılları arasında gerçekleştirilen özelleştirmeler sonucu kamu kesiminde 2 milyona varan iş kaybı yaşandı. Bu rakam

oransal olarak %20'yi buluyordu. İngiltere'de özelleştirmeler sonucu işini kaybedenlerin tamamı ise sendikalı idi (George, 1999).

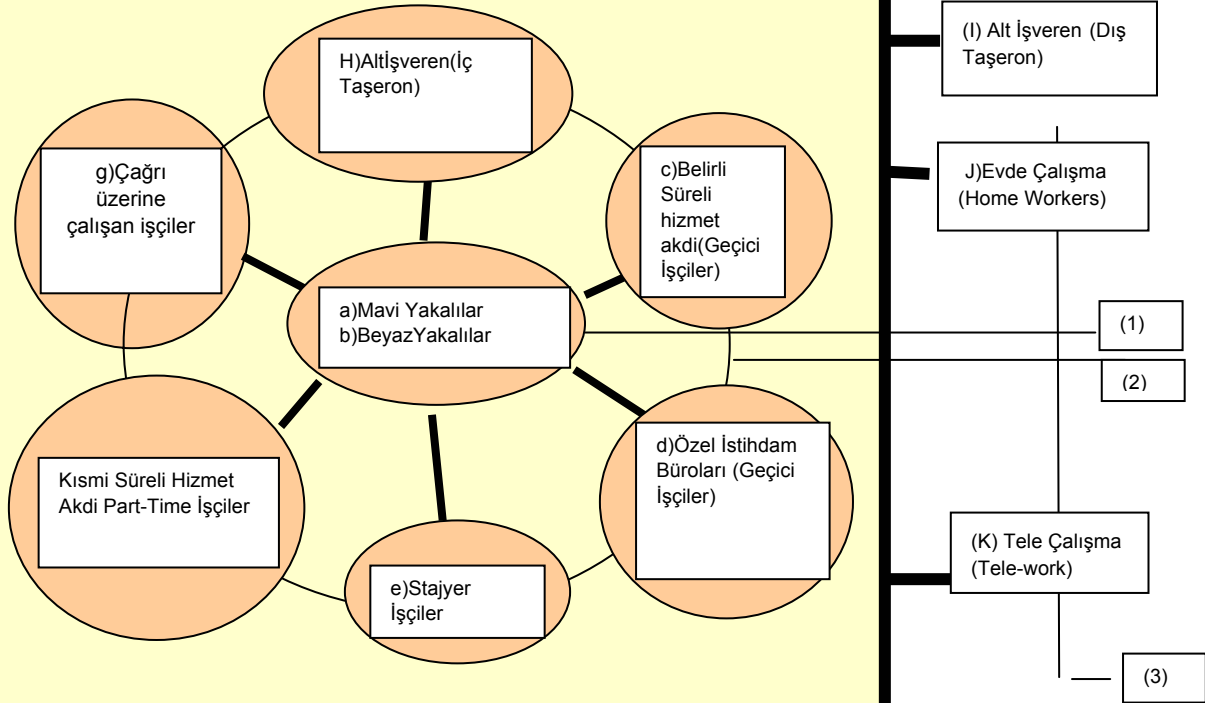
Aynı dönem işsizlik oranlarının artışı da beraberinde getirdi. ABD'de 1970-1982 arası işsizlik oranı iki katına çıktı (LABORSTA, 2002). Almanya, İngiltere, İtalya, Fransa gibi AB'nin lokomotif ekonomilerinde 1970'li yıllarda %1-3 bandında seyreden işsizlik oranı, 1990'lı yıllara gelindiğinde %10 bandına yaklaşmıştı (BMİ, 2002).

Neo-liberal politikaların uygulanması ülkelerde sağ iktidarlar eliyle gerçekleştirildi. Köklü açılımları sağlayan İngiltere'de Thatcher, ABD'de Reagan iktidarlarını Avrupa'da da sağ muhafazakar iktidarlar izledi. 📄¹

Emek Süreçlerinde Liberalizasyon, Esnekleşme 🌐

Kapitalizmin krizine ürettiği yanıtların bir diğeri ise düşen kâr oranlarını yükseltmeye yönelik emek süreci ve iş organizasyonlarındaki dönüşüm zorlamaları idi. Esneklik, krizden çıkamayan kapitalizmin üretim ve emek süreçlerindeki yönelimi oldu.

Şekil 2

İstihdamın Parçalanması

- 1.Çekirdek Grup. Birinci işgücü piyasasını oluşturmaktadır. Mavi ve beyaz yakalılar
- 2.Çevre işgücü. Fabrikanın içinde çalışmaktadır. İkinci işgücü piyasalarını oluşturmaktadır.
- 3.Geliştirilmiş Dış Kaynak olarak da adlandırılan çevre işgücü üçüncül işgücü piyasalarını oluşturmaktadır. istihdamın tipine ve işe göre mavi ve beyaz yakalıları kapsar.

Örgütlülük Durumu

- a)Sendikalı
- b)Bir bölümü kendi sendikalarında, bir bölümünde ortak örgütlü
- c)Genellikle sendikasız
- d)Sendikasız
- e)Sendikasız
- f)Kısmen Örgütlü
- g)Sendikasız
- h)Genellikle sendikasız
- i)Sendikasız (Genellikle kayıt dışı)
- j)Sendikasız
- k)Sendikasız

Türkiye için not: Yalnız (a) sendikalı

Konumuzla ilgili olan kısmı, yani işçi sınıfının değişen yapısı bağlamında, esnekliğin istihdamın parçalanmasını beraberinde getirmesidir. Bugün “esnek işletmeler” adı ile anılan birçok işletmede birincil, ikincil ve üçüncül işgücü grupları oluşmuştur. İşgücü piyasalarında çekirdek işgücü ve çevre işgücü tanımları gelişmiştir.

1970’lerin fordist yapılanmış fabrikasının tersine bugün işyerlerinde istihdam alabildiğince çeşitlenmiştir.

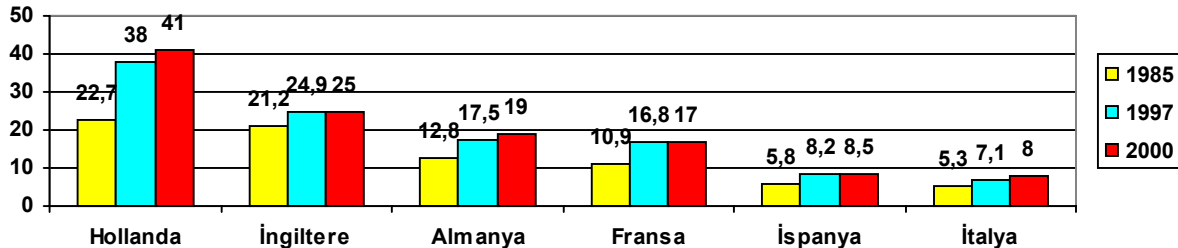
Klasik fordist fabrikada istihdam, ağırlıklı olarak mavi yakalılar ve beyaz yakalılardan oluşmaktadır. Kitlesele üretim yapılan fordist örgütlenmiş fabrikalarda mavi yakalıların sayısı beyaz yakalıların sayısından daha fazladır.

Bugün ise bu iki işçi grubu çekirdek işgücünü oluşturmakla birlikte istihdam tiplerinin çeşitlenmesi sonucu fabrika içinde sayıları azalmıştır. Kimi işletmelerde çekirdek işgücü içinde beyaz yakalıların sayısı mavi yakalılardan daha fazladır.

Çekirdek işgücünün yanında fabrika içinde farklı hizmet akitleri ile çalışan işçi grupları çevre işgücünü oluşturmaktadır. Aynı fabrikanın içinde olmakla birlikte farklı işverene bağlı olan taşeron işçiler, özel istihdam bürolarının ya da işyerinin elemanları olan belirli süreli hizmet akitli geçici işçiler, kısmi süreli hizmet akitli part-time işçiler, dönemsel olarak çağrı üzerine çalışan işçiler ve hatta stajyer işçiler çekirdek işgücü çevresinde ikincil çevre işgücünü oluşturmaktadır. Geliştirilmiş dış kaynak olarak da ifade edilen dış taşeronluk, evde çalışma, tele-çalışma gibi üçüncül çevre işgücü istihdamın parçalı yapısını derinleştirmiştir.

A-tipik istihdam içerisinde önemli bir yer tutan kısmi süreli hizmet akitleri ile çalışan işçilerin toplam istihdam içindeki oranı artmaya devam etmektedir. Avrupa ülkelerinde bu oranlar farklı düzeylerde olmakla birlikte genel trend olarak artış söz konusudur (şekil-3) (TİSK ve DTİ, 2000 ve 2001).

(şekil-3) Part-time çalışanların oranı (toplam istihdam içinde)

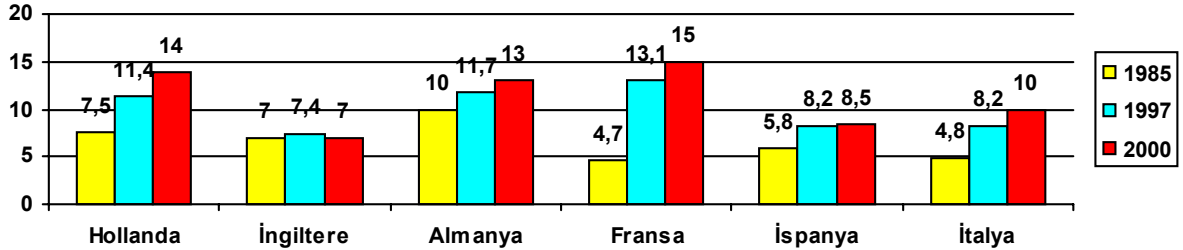

Avrupa ülkeleri içinde part-time çalışanların oranının en yüksek olduğu ülke Hollanda'dır. Hollanda'da 1970'lerden sonra sanayi sektörlerinden hizmet sektörlerine doğru bir kayma yaşandı. Özellikle Hollanda sanayisinde önemli yer tutan birçok maden işletmesi kapandı. İşsizlik oranlarında yükselme ve hizmet sektöründe kadınların işgücü piyasalarına girmesi ile part-time çalışma yoğunluk kazandı. Bugün Hollanda'da part-time çalışan işçiler, toplam istihdam içinde yarıya yaklaşmış bulunuyor. Aynı şekilde 2000 yılında İngiltere'de part-time çalışan işçiler toplam istihdamın dörtte birine ulaşmış durumda. Almanya, İtalya, İspanya, Fransa gibi diğer Avrupa ülkelerinde de bu oranlar yükseliyor.

Farklılaşan istihdam tipleri içinde bir diğeri geçici işçiliktir. Akit süreleri ülkelerin ulusal düzenlemeleri içinde farklılık göstermekle birlikte belirli süreli hizmet akdi ile çalışan geçici işçilerin oranı da part-time işçilerde olduğu gibi yükselmektedir (şekil-4) (TİSK ve DTİ, 2000 ve 2001).

2000 yılı verilerine göre İngiltere'de yaklaşık 1,7 milyon işçi geçici sözleşmeler ile çalışmaktadır. Bunların %16'sını ise istihdam büroları temin etmektedir (TUC, 2003). Geçici işçilik işgücü piyasalarının esnekleştirilmesinde önemli rol oynamıştır.

(şekil-4) Geçici işçilerin oranı (toplam istihdam içinde)

Proleterleşme süreci 🌐

Uluslar arası sendikal hareketin bu değişimler karşısındaki durumuna geçmeden önce bazı hatırlatmalar yapmak değerlendirmede kolaylaştırıcı olacaktır:

Bir, dünya kapitalizmi 1970'lerde başlayan ve tipik kâr oranlarının düşmesiyle gerçekleşen krizinden çıkabilmiş değildir.

İki, buna koşut, kayda değer bir "sanayisizleşme" süreci yaşanmaktadır. Bu anlamda sanayiden kaçıştan söz etmek mümkündür.

Üç, sanayiden kaçış, sanayi sonrası toplum tezini güçlendirmekten çok, kapitalizmin krizini derinleştirmektedir.

Dört, krize üretilen yanıtlardan biri olarak işletme ölçeklerinin küçülmesi, yoğun otomasyon, esnek üretim birimleri; işçi sınıfının yapısını ve bileşimini değiştirmektedir. Sınıf içi heterojenlik düzeyi artmaktadır.

Beş, bu değişim, işçi sınıfının nicel olarak daralmasına yol açmadığı gibi, farklı kesimlerin bu heterojen yapının parçaları haline gelmesi ile genişlemesine neden olmuştur.

Evet, işçi sınıfının yapısında ve bileşiminde bir değişim söz konusudur. Ancak bu değişimin kendisi "proleterleşme süreci" ile birlikte yaşanmaktadır. Sınıfın bileşiminin çeşitlenmesi, heterojenlik düzeyinin artmasına koşut orta sınıfların nicel ve nitel olarak işçi sınıfının içine dahil olması, sınıfın sayıca artması ve beraberinde hızlı bir yoksullaşma durumu proleterleşme sürecinin temel göstergeleridir.

Bu süreci doğru okuyabilmek önemlidir. Zira bu süreç, uluslararası sendikal hareketin bugün içinde bulunduğu krize üreteceği yanıtlarda referans noktasını oluşturacaktır.

ULUSLAR ARASI SENDİKAL HAREKETİN KRİZİ

Bugün uluslar arası sendikal hareketin kriz içinde olduğu genel kabul görüyor. Bu kriz, kapitalist sistemin kendi krizine üretmeye çalıştığı yanıtlara bir özgün “karşı yanıt” geliştirilememesi ile özetlenebilir.

Sonuç ortada: İstisnalar bir kenara bırakıldığında, bugün uluslararası sendikal hareketin krizi, sendikalı işçi sayılarında muazzam düşüşler, sendikalı işçilerin gerçek ücretlerinde, sosyal haklarında yaşanan önemli gerilemeler, iş ve çalışma koşullarındaki ciddi kayıpları ile somutlanıyor.

Yukarıda genel çerçevesi ile ifade edilen işçi sınıfının bileşimindeki değişim bu krizin önemli bir parçasını teşkil ediyor. Gerçekte II.Savaş sonrası sendikal hareketin yaslandığı kesim mavi yakalı işçilerdi. Geleneksel sendikal örgütlülüğün kapsadığı mavi yakalıların çekirdek işgücü içindeki ağırlığının azalması sendikaların örgütlülük düzeyinde de bir düşüşü yaşattı. Bugün kadın işçiler, genç işçiler, a-tipik çalışan kesimleri örgütlenme çabası sendikaların önem verdikleri gündemleri oluşturuyor.

Bu noktada sendika-siyaset ilişkisini ulusal ve uluslararası düzlemde masaya yatırmak gerekiyor.

Çoğu zaman tartışma düzleminde problemlili bir başlık olmakla beraber, sendika-siyaset ilişkisi “mutlak” olmuştur. Gerçekte sendikaların siyaset üstü kurumlar olarak kabul edilme eğilimi, hayatın kendisi ile pek de pratikte örtüşmemiştir. Siyaset her dönem sendikal hareketi belirleyen temel unsur olmuştur.

Bugün için aynı tespiti yapmak mümkün. Uluslararası kapitalist sistemin küreselleşme siyaseti sendikal hareketi yine siyasi ve ideolojik olarak etkilemektedir. Örneğin küreselleşmeye karşı son dönemde geliştirilen “küresel dayanışma”, sendikal alanda siyasi ve ideolojik uzantıları olan bir argüman olmuştur. Ve elbette bu argüman sendikaların dışında bir kısım siyasi yapıların uluslararası işçi hareketine ilişkin siyasetinden bağımsız olmamıştır.

Avrupa Sendikalar Konfederasyonu ETUC'un genel yönelimleri bu bağlamda incelenmeye değer. ETUC, Avrupa ülkelerinde faaliyet gösteren konfederasyonların üst örgütüdür ve yukarıda bahsedilen genel yönelimini uzunca bir süredir Avrupa Birliği'nin sendikal alandaki sözcülüğüne odaklamıştır. Bu elbette bir siyasi tercih olarak değerlendirilmelidir. ETUC'un özellikle AB aday üyeliğindeki ülkelerin sendika ve konfederasyonları ile gerçekleştirdiği çalışmaların eksenini, AB sendikacılığına uyum oluşturmaktadır.

Son yıllarda Avrupa ülkelerinin tamamında hükümetlerin yatırım, üretim ve ticaret rejimlerinde daha yüksek düzeyde liberalizasyon ve bu doğrultuda emek piyasalarının esnekleştirilmesine yönelik ciddi reform girişimleri yaşanıyor. Son olarak Barselona Zirvesi'nde özellikle AB'de verimlilik düzeyinin ABD'den geri olduğu tespiti ile hükümetlerden istihdam sözleşmelerindeki hükümleri revize etmeleri, toplu sözleşme sistemleri ve ücretleri bir kez daha tartışmaya açmaları istendi. Emeklilik yaşının yükseltilmesi ve işsizlik sigortalarında "reform" ihtiyaçları yine bu zirvede ifade edildi.

Avrupa'da uzunca bir süredir bu konular temel gündemi oluşturuyor. "Reform" girişimleri İtalya'da Berlusconi'nin son seçimlerde mağlup ettiği merkez-sol hükümetin başkanı Massimo D'Alema döneminde başlatılmıştı. İtalya'nın en büyük konfederasyonu olan CGIL'in D'Alema hükümetine verdiği destek ise aşikar. Bugün Berlusconi hükümeti D'Alema'nın kaldığı yerden devam ediyor.

İngiltere'nin en büyük işçi konfederasyonu olan Trades Union Congress (TUC) ise kuruluşundan bu yana İşçi Partisi desteğindedir. Thatcher'a karşı Blair'i destekleyen TUC'ın, bugün İngiltere'de İşçi Partisi hükümetinin işçilere karşı politikaları karşısında zaman zaman ufak tefek tepkileri örgütlemeye çalıştığı görülüyor.

Almanya’da ise biraz gecikmeli de olsa Sosyal Demokrat hükümet “reformları” hayata geçirmeye kararlı görünüyor. İşgücü maliyetleri ve 5 milyona varan işsizden şikayetçi olan Schröder Almanya’nın en büyük işçi sendikaları arasında yer alan IG-Metall’den hâlâ destek görüyor.

Fransa’da ise durum çok daha kötü görünüyor. 2000 yılında Fransız Komünist Partisi’nin hükümet ortağı olduğu sırada çalışma saatlerini düşüren, bununla birlikte çalışma sürelerini esnekletiren yasal düzenleme gerçekleşti. Mücadele geleneği ile tarihe iz bırakan Fransız sendikal hareketi, başta CGT olmak üzere bir kısım grev girişimi ile yetinmek zorunda kaldı. Son olarak, Fransız solu ve sol sendikaları Cumhurbaşkanlığı seçimlerinde ırkçı-sağcı Le Pen’e karşı -kendi ifadeleri ile “yalancı”ları- Chirac’ı desteklemeleri baştan beri altını çizmeye çalıştığımız “siyasetsizliğin” (ama bir nevi siyasetin) güzel bir örneğini oluşturuyor.

Sendika-siyaset ilişkisinde Amerikan sendikacılığı iyi bir laboratuvar işlevi görüyor. Biraz daha uzak geçmişten bir örnek verilecek olursa, II.Savaş sonrası Amerikan sendikal hareketinin siyaset eksenini ABD emperyalizminin açılımları oluştururken, ideolojik yönünü ise yoğun bir anti-komünizm belirliyordu. 1955 yılında ABD’nin iki ulusal sendikal merkezinin birleşmesi ile oluşan AFL-CIO, Vietnam savaşını destekledi. Aynı dönem Türkiye başta olmak üzere birçok azgelişmiş kapitalist ülkede sendikal alana yönelik müdahaleler, soğuk savaş dönemine özgü yukarıda bahsedilen ideolojik salgıyı ve Amerikan sendikacılığını yerleştirme çabalarının merkezi oldu.

Dünya sendikal hareketi açısından bu tercihlerin maliyeti büyük olmuştur. Bugün sendikal hareket ikili bir süreci iç içe yaşıyor. Bunlardan ilki yukarıda bahsedildiği üzere üye tabanında yaşadığı ve henüz önlenemeyen bir gerileme, ikincisi ise toplumsal etki/müdahale anlamında oldukça büyük boyutlara varan güç kaybıdır.

Bugün dünya üzerinde birçok sendika/konfederasyon süreci tersine çevirebilmenin yollarını arıyor. Avrupa sendikal hareketi ETUC eliyle bu konuda sihirli "çözümü" bulmuş görünüyor. Sermayenin küreselleşmesi karşısında "Sosyal Avrupa" ve "Sosyal Adaletin Küreselleştirilmesi" iddiaları Avrupa sendikal hareketinin önemli bir "savunma" mevzisini teşkil ediyor. Emperyalizmin alabildiğine saldırganlaştığı, reel sosyalizmin çözüldüğü, AB sermayesinin ABD ile rekabet konusunda verimlilik ve yüksek ücret maliyetleri derdine düştüğü ve bununla birlikte hızla sosyal refah politikalarının terk edildiği bir konjonktürde bu tezin emek açısından ne derece yaşam alanı bulabileceği tartışmaya değer. Avrupa'da sihirli çözüm "sosyal diyalog" da aranıyor. Öyle ki ETUC bu yıl içinde gerçekleştireceği 10.Kongresinde, tüzüğünde yer alan işveren örgütleri ile ilişkilerin çerçevesini belirleyen "emek ilişkileri tesis etmek" ilkesini "Avrupa çapında bir endüstri ilişkileri tesis etmek" olarak "düzeltmek" istiyor.

Son dönemde sıkça telaffuz edilen "toplumsal hareket sendikacılığı" bu arayışlar içinde önemli bir yer tutuyor. Başta ABD'de AFL-CIO olmak üzere birçok coğrafyada sendikaların çeşitli kampanyalar ile örgütlenme çabalarına tanık olunuyor.

İstihdam içinde sayıları gittikçe artan kadın işçiler, genç işçiler, a-tipik çalışan kesimlerin örgütlenmesi önemli bir gündem oluşturuyor. Ancak sınıfın bu kesimlerine seslenme araçları olarak gerçekleştirilen kredi kartları ve sigorta indirimleri gibi finans hizmetleri, indirimli üyelik aidatları, müzik festivalleri ve konser sponsorlukları, TV reklamları, üye getirene radyo-CD çalar hediyeleri vb. kampanyalar sınıf-sendika ilişkisinde önemli bir "eksen kayması" yaratıyor.

Toplumsal alanda etkinliğin yeniden güçlendirilmesi için farklı toplumsal kesimler ve özellikle çeşitli sivil toplum örgütleri ile güçbirliği/işbirliği arayışı artıyor. Bu arayışta sendikaların toplumsal "müttefikleri" yelpazesi o kadar

geniş tutuluyor ki, bu yelpaze çevrecilerden kadın örgütlerine, anti-kreselleşmecilerden rahiplere, hahamlara kadar uzanıyor.

Sendikal faaliyetin bankacılıktan özel eğitimciliğe, turizm işletmeciliğinden zelleştirme süreçlerinin içinde yer almaya kadar çeşitlendiğine tanık oluyoruz. Uluslararası sendikal hareket kendi krizine yanıtı sivil toplum rgtlğnde arıyor. Sonuçta sendikalar sivil toplum örgütleri ile işbirliği ararken, kendileri birer sivil toplum örgütüne dönüştürülüyor.

Sınıf sendikacılığı

Sendikal hareketin ulusal ve uluslararası düzlemde yaşadığı krizden çıkış politikalarının, kapitalizmin aynı düzlemde yaşadığı krize ürettiği yanıtların içinde aranması, yaşanan sıkışmayı derinleştirmeye mahkum bırakmaktadır. Kampanyacı sendikacılık, sendikaların ST erevesine hapsedilmesi bu yanıtların içindedir.

Sendikal hareketin içinde bulunduğu krize “doğru” yanıtlar üretebilmesi için bir “yeniden” tarifi yapılması gerekli. Bu tarif kapitalizm koşullarında var olan emek-sermaye çelişkisinden hareket etmek zorundadır.

Sendikalar sınıf örgütleridir. Sendikalar işçi sınıfının hak ve çıkar örgütleridir. Bu, işçi sınıfı-sendika ilişkisinin eksenini oluşturmaktadır. Bu eksenle kayma yaratacak bir hareket noktası sendikal hareketin krizini derinleştirecektir. Bugün yaşanan sorun burada yoğunlaşmaktadır.

Sendikal hareketin ve sendikal mücadelenin emek-sermaye çelişkisi üzerinden yeniden tarifi kaçınılmaz olarak “sınıf sendikacılığı” anlayışını zorunlu kılıyor. Bu anlayışın köşe taşları sendikal hareketin krizine kendi içinden üreteceği “zgn yanıtları” içerecektir. Köşe taşları ise şunlardır;

Birincisi, işçi sınıfının siyasallaştırılmasıdır. Siyasetten uzak tutulmaya çalışılan sınıfın kendi hak ve çıkarları için mücadele etmesi mümkün değildir. İşçi sınıfı siyasallaştığı oranda, ekonomik mücadelesini ve onun rgt olan sendikalarını da ileriye çekecektir.

Siyasallaşma devletten ve sermayeden bağımsız bir sendikal anlayış ile birlikte gerçekleştirilmelidir. Bunun, sendikal hareketin işçi sınıfının egemen ideolojiden bağımsız bir ideolojik hattı yeniden şekillendirilmesinde önemli rolü olacaktır. Bu hat, bugün başta özelleştirmeler ve emperyalizmin saldırganlığı üzerinden alan yaratmaya açıktır. Özelleştirme karşıtlığını sağlam bir kamucu ideoloji ile besleyebilmek, savaş karşıtlığını aynı düzeyde anti-emperyalist ve anti-kapitalist ideoloji üzerine kurmak bu bağımsız alanı oluşturmak için önemli köőe taşlarıdır.

Sendikaların sınıf ile ilişkisini dolaylandıracak yaklaşımların terki bir başka önemli husustur. Sendikalar sınıf ile kurduğu ilişkide doğrudan “işçi” kimliğini dikkate almak durumundadır. Bu doğrudan ilişkide de belirleyici unsur yine emek-sermaye çelişkisidir. Sınıf bilincinin oluşturulması, yeniden bir işçi sınıfı kültürü yaratılması bu kimliğin öne çıkartılmasından geçmektedir.

İşçi sınıfının bileşiminde yaşanan değışim ile koşut giden proleterleşme süreci bu açılımın hem zorlayıcı olgusu, hem de olanağıdır.

Uluslararası sendikal hareketin yeni bir silkiniőe ihtiyacı var. İçinde bulunduğu krizin dinamiklerini doğru tespit etmek, geçmiş ve gelecek bağıny yeniden kurgulamak yukarıdaki köőe taşlarının üzerine oturtulmalı. Ve bunu yaparken tekrar tekrar hatırlanmalı: sendikalar işçilerin örgütüdür.

Kaynakça: 🌐

Ansal H., Esnek Üretimde İşçiler ve Sendikalar, BMİ Yayınları, 1996

Belek İ., Postkapitalist Paradigmalar, Sorun Yayınları, 1997

Birleşik Metal-İş Eğitim Broşürleri-5, Türkiyede ve Dünyada Sendikal Örgütlülük, BMİ Yayınları, 2002

Department of Trade and Industry (DTI), Full and Fulfilling Employment: Creating The Labour Market of The Future, 2001, <http://www.dti.gov.uk>

DTI, Trade Union Memberships:1999-2000, 2001,<http://www.dti.gov.uk>

George S., Neoliberalizmin Kısa Tarihçesi, 1999,<http://www.antikapitalist.net>

ILO, Statistics on Public Sector Employment,1999, <http://www.ilo.org>

LABORSTA, <http://www.laborsta.ilo.org>

Mandel E., Kapitalist Gelişmenin Uzun Dalgaları, Yazın Yayınları, 1991

Öngen T., Prometheus'un Sönmeyen Ateşi, Alan Yayıncılık, 1996

Petrol-İş, Avrupa Ülkelerinde Sendikalar, Petrol-İş Yayınları, 2002

Petrol-İş, ABD'de Sendikal Hareket, Petrol-İş Yayınları, 2002

Shaikn A., Günümüz Dünya İktisadi Bunalımı: Nedenleri ve Anlamı, 11.Tez, sayı 1

TİSK, Avrupa'da Esneklik Uygulamaları, TİSK Yayınları, 2000

TİSK, Çalışma Hayatında Esneklik, TİSK Yayınları, 1999

Trade Union Congress (TUC), Permanent Rights for Temporary Workers, 2003, <http://www.tuc.org.uk>

Türk Harb-İş, Avrupa Sendikal Hareketi: Dünü, Bugünü ve Geleceği, Harb-İş Yayınları, 1999

Not:

Burada bir parantez açmak yararlı olacak. 1990'lı yılların ikinci yarısından sonra birçok Avrupa ülkesinde sosyal demokrat partiler iktidar oldu. Ancak neo-liberal politikalar bu iktidarlar döneminde de kesintiye uğramadı. Özellikle Avrupa'da sosyal demokrasi, soğuk savaş döneminin resmi siyaseti olmuştu. Reel sosyalizmin çözülüşü sonrası Avrupa'da sosyal demokrasi için bir havada asılı kalma durumu tarif edilebilir. Zira bugün sosyal demokrasi 1914 öncesinden oldukça farklıdır.